

realiteit: le het sociaal niveau op basis van duidelijke en zichtbare criteria; 2e de evaluatie die het individu maakt van zijn sociale situatie, met andere woorden zijn sociaal bewustzijn (183). Het wil ons voorkomen dat daarnaast een derde niet minder belangrijke sociale realiteit te bestuderen is, met name de evaluatie die anderen van iemand maken, zijn sociaal prestige dus. De kadastrale waarde van het bewoonde huis zou binnen bepaalde perken een bevredigende graadmeter kunnen zijn voor de twee eerste realiteiten; de derde ontsnapt ons daarbij nagenoeg helemaal. Ook een studie van de bezitsverdeling aan de hand van het kadaster kan dit niet verhelpen.

De besproken bundel zal door zijn in concrete gevallen uitgewerkte problematiek en methodologie hoofdzakelijk betreffende Vlaanderen, hopelijk stimulerend werken op het onderzoek ook buiten de Gentse universiteit. De bundel is een duidelijke stap voorwaarts tegenover andere studies die nagenoeg uitsluitend op de stratificatie van de vermogens gericht waren, maar als sociale geschiedenis inderdaad 'het geheel van de samenleving en meer bepaald de relaties tussen de diverse groepen' (3) moet behandelen, dan zal in de nabije toekomst ondermeer ook aandacht moeten worden besteed aan het sociale prestige dat in deze bundel nog niet of nauwelijks aan de orde kwam. Ook de sociale mobiliteit is maar nauwelijks te vatten in een analyse van twee chronologisch uit elkaar liggende momentopnamen. In die richting moet de methodologie duidelijk nog worden aangepast.

R. van Uytven

L'initiative publique des communes en Belgique. Fondements historiques (ancien régime). Het openbaar initiatief van de gemeenten in België. Historische grondslagen (ancien régime). 11e colloque international. 11de internationaal colloquium Spa, 1-4 sept. 1982. Actes. Handelingen (Historische uitgaven LXV; Brussel: Gemeentekrediet van België, 1984, 757 blz., BF 1500,-).

Sedert 1962 richt het Gemeentekrediet van België om de twee jaar een geschiedeniscolloquium in. Het elfde internationale colloquium van 1982 had als algemeen thema de historische grondslagen van het openbaar initiatief van de gemeenten in België tijdens het ancien régime. Het colloquium van 1984 is gewijd aan hetzelfde thema maar in de hedendaagse periode. Van de bijdragen, qua lengte variërend van 8 tot meer dan 80 bladzijden, zijn sommige syntheses van bekende maar disparate gegevens, andere brachten heel wat nieuwe inzichten. Er een kritische bespreking, zelfs een samenvatting van te geven binnen een beperkt aantal regels is onbegonnen werk. Om een idee te geven van de behandelde materies en van de al dan niet uitgebreide uitwerking geven we er de voorkeur aan de bijdragen kort op te sommen en dan in te gaan op de magistrale synthese door Prevenier.

Een eerste reeks bijdragen had de openbare diensten van één of een groep gemeenten tot onderwerp en dit voor het gehele ancien régime of voor enkele eeuwen. Van die aard waren de bijdragen van R. van Uytven over Leuven (ancien régime, 21-43), E. Hélin over de Luikse steden (einde ancien régime, 45-62), M. Boone over Gent (veertiende-vijftiende eeuw, 71-114), B. Dumont over de dorpsgemeenschappen in de oude landen van Dalhem en Limburg (zeventiende-achttiende eeuw, 115-137), D. Morsa over Hoei (zeventiende-achttiende eeuw; in het bijzonder de economische

initiatieven, 149-197), F. Jacquet-Ladrier over Namen (achttiende eeuw, 199-222) en van R. Dugnoille over Ath (ancien régime, 223-239).

In een tweede reeks werden de verschillende sectoren van mogelijk gemeentelijk overheidsinitiatief uitgediept meestal over verschillende gemeenten heen. De eerste sector was defensie en veiligheid die uitgewerkt werd aan de hand van de thema's: brandbestrijding en overheidsmaatregelen tijdens het ancien régime (M. Ryckaert, 247-256), leefmilieu, openbare hygiëne en veiligheid in de zeventiende en achttiende eeuw (E. van Cauwenberghe en E. Meel, 257-285) en de organisatie van de defensie en de militaire instellingen in de Brabantse steden tijdens de middeleeuwen (L. Zylbergeld, 287-373). De openbare werken werden als tweede sector behandeld met een bijdrage over Mons tijdens de dertiende en veertiende eeuw (C. Piérard, 401-417) en een kort maar suggestief artikel over hun budgettaire impact, de technostructuren en de economische politiek in enkele Vlaamse steden in de veertiende en vijftiende eeuw (J. P. Sosson, 379-400). Het economisch leven kwam daarna aan de beurt met drie sterk uiteenlopende bijdragen, die wel hoofdzakelijk geconcentreerd waren op de middeleeuwen, namelijk de organisatie en reglementering van de handelstransacties in de steden Luik en Namen en de provincies Henegouwen en Luxemburg (J. M. Yante, 425-436), de financiële implicaties van de rol van Brabantse steden als ondernemers (J. P. Peeters, 437-451) en de rol van graan en brood in Brabant en Vlaanderen (M. J. Tits-Dieuaide, 453-491). De openbare onderstand werd behandeld door G. Maréchal voor het huidige Vlaanderen (497-539) en N. Haesenne-Peremans voor Wallonië (541-556). Bij de onderstand werd ook de controle op de voogdij door de stedelijke magistraten ondergebracht (Ph. Godding, 557-568). Als vijfde sector kwamen onderwijs (door A. Uyttebrouck, 577-596) en cultuur aan de beurt, met de openbare feesten in de Brabantse en Vlaamse steden in de zestiende-achttiende eeuw (H. Soly, 605-631) en het dramafestival te Mons in 1501 (O. Jodogne, 597-604). Bij de laatste sector overheidsdiensten en wetgeving kwamen vooral vragen op het gebied van de heuristiek en de methode aan de orde (J. M. Cauchies, 639-688).

De veelzijdigheid van ideeën, de mogelijke invalshoeken van waaruit het algemene thema werd (en kan) benaderd worden, kan moeilijk beter geschetst worden dan aan de hand van de synthese van Prevenier, die we dan ook volgen. De waaier van sectoren waarop de stedelijke overheid actief is geweest behoorde, met uitzondering van Hoei dat in de zeventiende-achttiende eeuw herhaaldelijk 'secundair' actief was, tot de tertiaire sector. Van de spontane saamhorigheid moest in de dertiende eeuw, wanneer de steden te groot werden, overgegaan worden naar formele en uitgekende gereglementeerde structuren. Ze bleven daarbij op de collectiviteit gericht. Is het moeilijk het precieze ogenblik te bepalen waarop de diverse sectoren voor het eerst opduiken, toch waren ongetwijfeld openbare werken, defensie, beheer van domaniale goederen, algemene administratie, gerechtskosten en subsidies aan de centrale overheid samen met de eigen stedelijke wetgeving en reglementering de diensten die teruggaan tot het begin van het bestaan van georganiseerde structuren. Andere activiteiten zoals culturele animatie en urbanisatie kwamen heel wat later. Afhankelijk van het al dan niet functioneren van 'concurrerende instanties', waren er diensten met name gezondheidszorg en onderwijs, die hier vroeger daar weer later verschenen. Prevenier ontwikkelt een theorie om het precieze moment van het opduiken van nieuwe sectoren onder de openbare diensten te verklaren op basis van het betoog van Godding en de opvattingen van Gaudemet, een theorie waarbij familie en stad als elkaar aanvullende en opeenvolgende kaders van solidariteit worden beschouwd.

Er is niet enkel het ogenblik van het opduiken, er is ook de vraag naar de opties. Welke hadden voorrang, welke kwamen helemaal niet aan uitvoering toe? Een belangrijk middel om dat beleid te vatten is nagaan welk het gewicht was van elk der sectoren, met andere woorden hun aandeel in het budget. De meest aangewezen bronnen zijn hiervoor de stadsrekeningen, die echter heel wat problemen stellen. Dit relatief gewicht der sectoren of hun ontstaan zelf werd beïnvloed door externe factoren, waarvan de belangrijkste het aantal bewoners is.

Persoonsgebonden motieven bij de stedelijke initiatiefnemers speelden ook bij het ontstaan of instandhouden van collectieve voorzieningen. Ze konden gaan van religieuze en morele bewogenheid tot angst voor infectie en hinder door milieuvervuiling. De motieven konden liggen in de ideologische sector, beïnvloed bijvoorbeeld door het Romeins recht of het concilie van Trente of door mercantilistische of fysiocratische inspiraties. Deden de initiatiefnemers aan belangenbehartiging van de deelgroep waarvan zij de emanatie waren, of waren hun initiatieven ingegeven door de zorg voor sociale orde en veiligheid of hadden ze daarentegen een politiek-ideologische of sociaal-regulerende bedoeling? Tenslotte kunnen ook minder altruïstische motieven als winstbejag en sociaal-economische promotie meegespeeld hebben.

De aan- of afwezigheid van concurrenten binnen de stad (heer, vorst, adel, kerkelijke instellingen, burgers in de spontane periode), de fluctuerende krachtsverhoudingen en het bestaan van andere steden in de regio, dit alles speelde een rol in de kansen op het ontstaan van een gediversifieerd dienstbetoon. De vraag naar de 'gelijkberechtiging' in de sociale voorzieningen kwam aan bod, evenals de vraag in hoeverre het imago van de superioriteit van de stedelijke service aan de werkelijkheid beantwoordde. Tenslotte bleek dat men ook toen voor de keuze stond tussen privatisering en collectiviteitsbeheer. Uiteindelijk beaamt Prevenier voorzichtig de vraag of er wel een beleid en een bewuste keuze was ten aanzien van de collectieve voorzieningen.

G. Maréchal

J. Michman en T. Levie, ed., *Dutch Jewish History. Proceedings of the [Second] Symposium on the History of the Jews in the Netherlands, November 28-December 3, 1982, Tel-Aviv-Jerusalem* (Tel-Aviv: Tel-Aviv University, Jerusalem: Hebrew University of Jerusalem-The Institute for Research on Dutch Jewry, Distributed by Amphora Books, 1984, viii + 568 biz., ISBN 965 222 036 1).

De geschiedschrijving over de joden in Nederland vertoont merkwaaardige lacunes. Er bestaan wel veel detailstudies, maar de weinige pogingen tot synthese zijn verouderd. De verklaring voor dit snel geconstateerde feit is waarschijnlijk eenvoudig: men moet wel van heel wat markten thuis zijn om de joodse gemeenschappen in ons land gedurende bijna vier eeuwen adequaat te kunnen beschrijven. Hun veranderende religieus-culturele identiteit, onderlinge verhoudingen, betrekkingen met joodse gemeenschappen elders in de wereld, en hun relatie tot de christelijke omgeving zijn onmisbare facetten. Het is, dunkt mij, geen bewijs van zelfoverschatting, wanneer niet-joden — hoewel meestal niet voldoende geëquipeerd met de benodigde instrumenten zoals kennis van de oude talen der joodse gemeenschappen, hun religie